

Razvoj naseljenosti i promjene narodnosnog sastava u Plitvičkoj regiji

Dane Pejnović*

U radu se polazi od činjenice da je u širem prostoru Nacionalnog parka Plitvička jezera početkom 90-tih godina provedeno etničko čišćenje. Na tragu istraživanja uzroka i motiva toga čina, podrobnije je istražen razvoj naseljenosti te promjene narodnosnog sastava u naseljima i zonama Plitvičke regije u razdoblju 1857-1991, s posebnim osvrtom na brožani omjer Hrvata i Srba u naseljima prema popisu stanovništva iz 1991. godine.

Ključne riječi: Nacionalni park Plitvička jezera, Plitvička regija, narodnosni sastav, Hrvati, Srbi.

Development of the Population and Changes in Ethnic Structure in the Plitvice Region

The work is based on the fact that at the beginning of the nineties ethnic cleansing was carried out in the area of the Plitvice Lakes National Park. Investigating the causes and motives of this act an analysis was carried out in more detail on the development of population density and changes in the ethnic structure of the settlements and zones within Plitvice region in the period 1857-1991; with special attention being given to the ratio Croats - Serbs in the settlements based on the Population Census of 1991.

Key words: Plitvice Lakes National Park, Plitvice region, ethnic structure, Croats, Serbs.

UVOD

Naznake problema. Nije slučajno što je poprište prvog oružanog sukoba, nakon kojeg je došlo do rata u Hrvatskoj 1991. bilo u Nacionalnom parku Plitvička jezera. Dakle, upravo u prostoru koji pripada objektima prirodne baštine s najvišom kategorijom zaštite i, štoviše, predstavlja njihov simbol u svjetskim razmjerima. Naime, Park i njegova okolica geografski su iznimno značajan prostor. Njegovo opće društveno značenje determinirano je sljedećim sadržajima:

- vrijednošću temeljnog plitvičkog fenomena i s njim povezanih prirodno-estetskih sadržaja uže zone Parka;

* Mr. asistent, Geografski odjel, Prirodoslovno-matematički fakultet, 41000 Zagreb, Marulićev trg 19,

- na toj osnovi primjerno razvijene turističke privrede, odnosno sekundarno razgranatog gospodarskog organizma, koji je samo 1990. ostvario ukupan prihod od 91.800.000 DEM (P. Vidaković, 1992), s odgovarajućim ekonomsko-socijalnim i prostornim utjecajem unutar gravitacijskog područja;

- kontaktno-spojnim regionalnim geografskim položajem između Like i Ogulinsko-plašćanske udoline, u sastavu Gorske Hrvatske, te peripanonskih cjelina - Korduna i Bihaćke zavale;

- tranzitno-križišnim nadregionalnim geoprometnim položajem (Središnja Hrvatska - Južno hrvatsko primorje, Sjeverozapadna Bosna - Sjeverno hrvatsko primorje) i

- geostrateškom funkcijom sjeveroistočnih »vrata« ličke zavale, odnosno položajem u kontaktnoj zoni Like i Gorskog Kotara, koji su primarna geostrateška jezgra Hrvatske.

Svi ti sadržaji, objedinjeni u specifičnom sustavu prostorno-funkcionalne interferencije, čine da Plitvička regija čini jedan od vitalnih dijelova Republike Hrvatske. Razumljivo je stoga da je pitanje prevlasti nad tim prostorom bilo od prvorazrednog značenja uoči i u početnoj fazi rata, jednako za velikosrpsku osvajачku politiku kao i za obranu hrvatskoga suvereniteta i teritorijalnog integriteta.

Povezano s tim, napomenuti je da Plitvičku regiju karakterizira izrazito mješovit narodnosni sastav. Polazeći od rezultata popisa stanovništva 1991. uže područje Parka moguće je odrediti kao srpsko-hrvatski prostor (54,4 % Srba, 27,2 % Hrvata i 18,4 % ostalih), njegovu vanjsku rubnu zonu kao hrvatsko-srpski prostor (57,2 % Hrvata, 38,2 % Srba i 4,4 % ostalih), jednako kao i regija u cjelini (51,3 % Hrvata, 41,6 % Srba i 7,1 % ostalih).

U ostvarivanju svog jasno obznanjenog cilja (stvaranje Velike Srbije) velikosrbi su potkraj 1991. započeli sustavno etničko čišćenje u naseljima Plitvičke regije. To potvrđuju: »kronologija zbiljanja u Slunjskom dekanatu u 1991. godini« (»Mostovi«, 1992), pismeni iskaz očevidca pokolja u selu Poljanak (»Vjesnik«, 24. 2. 1992) te brojna svjedočenja prognanika iz naselja Parka i njegova vanjskog ruba. No pravi razmjeri toga čina, kojim je narušena i izmijenjena tamošnja narodnosna struktura, moći će se potpunije sagledati tek naknadno.

Uz već naznačene motive za stavljanje pod kontrolu ovako vrijednog prostora, postojali su i drugi razlozi za stvaranje jednonacionalnog etnikuma upravo ovdje. Tu svakako spada i, za ciljeve velikosrpske strategije nepovoljna okolnost što je južnokordunska općina Slunj, koja uključuje i sjeverni dio Plitvičke regije, u narodnosnom sastavu imala hrvatsku većinu (63,8 % Hrvati, 29,2 % Srbi i 7,0 % ostali 1991.) te je, kao jedina takva, predstavljala prekid prostornog kontinuiteta sa srpskom većinom u pograničnom pojasu s Bosnom i Hercegovinom, od Knina na jugu do Kostajnice na sjeveru. Jednako je i hrvatsko stanovništvo u Saborskom (852 stanovnika 1991. godine, od čega 93,9 % Hrvati), uz cestu Bihać - Plaški - Ogulin predstavljalo prekid izravnog prostornog dodira između srpske većine u jasiničko-plašćanskoj udolini i sjevernoj Krbavi.

Budući da su velikosrpskoj okupaciji Plitvičke regije prethodile i pratile je neistinite i zlonamjerne ocjene o narodnosnom sastavu Parka i okolice (P. Čudina, 1992), nesumnjivo je potrebno znanstveno obrazložiti razvoj naseljenosti s obzirom na etnički sastav te poblize predočiti stanje u naseljima prema popisu stanovništva 1991. godine.

Teorijsko-metodološke napomene. Uz podrazumijevajuću odgovornost autora, naznačena tema nalaže jasno i precizno iznošenje metodološkog postupka. To, prije svega, znači potrebu da se poblize odredi pojam Plitvičke regije te obrazlože izvori podataka i primijenjene metode istraživanja promjena narodnosnog sastava u njoj.

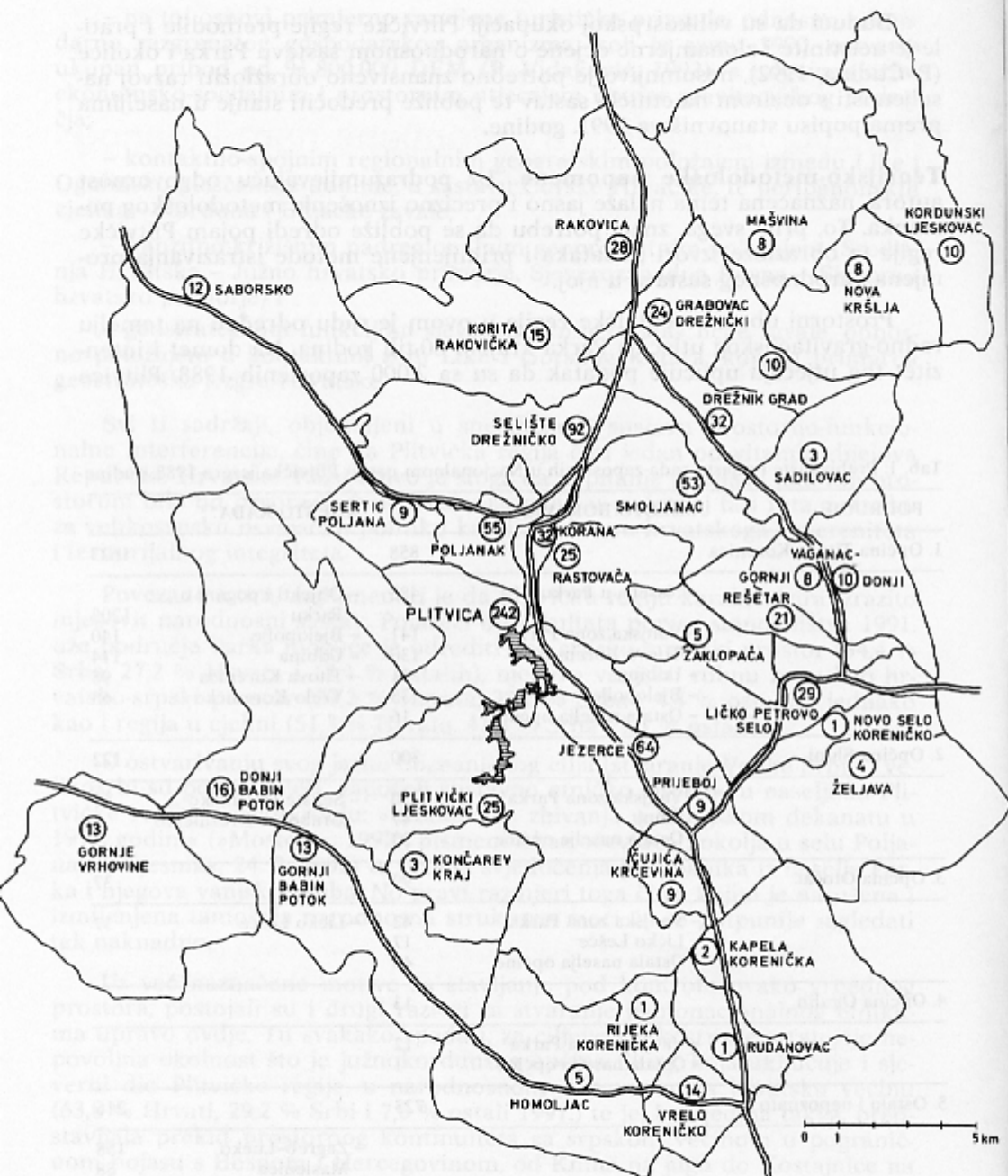
Prostorni obuhvat Plitvičke regije u ovom je radu određen na temelju radno-gravitacijskog utjecaja Parka krajem 80-tih godina. Na domet i intenzitet tog utjecaja upućuje podatak da su sa 2.000 zaposlenih 1988. Plitvice

Tab. 1: Prebivalište i mjesto rada zaposlenih u Nacionalnom parku Plitvička jezera 1988. godine

PODRUČJE	MJESTO BORAVKA*	MJESTO RADA**	
1. Općina Titova Korenica			858 1623
	- Naselja u Parku	485	- Objekti i pogoni u Parku 1203
	- Vanjska zona Parka	141	- Bjelopolje 140
	- Titova Korenica	130	- Udbina 114
	- Udbina	51	- Titova Korenica 98
	- Bjelopolje	35	- Vrelo Koreničko 68
	- Ostala naselja općine	16	
2. Općina Slunj			300 122
	- Vanjska zona Parka	230	- Selište Drežničko 67
	- Slunj	47	- Grabovac Drežnički 5
	- Ostala naselja općine	23	
3. Općina Otočac			99 37
	- Vanjska zona Parka	42	- Ličko Lešće 37
	- Ličko Lešće	17	
	- Ostala naselja općine	40	
4. Općina Ogulin			13
	- Vanjska zona Parka	12	
	- Ostala naselja općine	1	
5. Ostalo i nepoznato			723 216
			- Zagreb-Lučko 158
			- Maslenica 58
	Ukupno:	1998	Ukupno: 1998

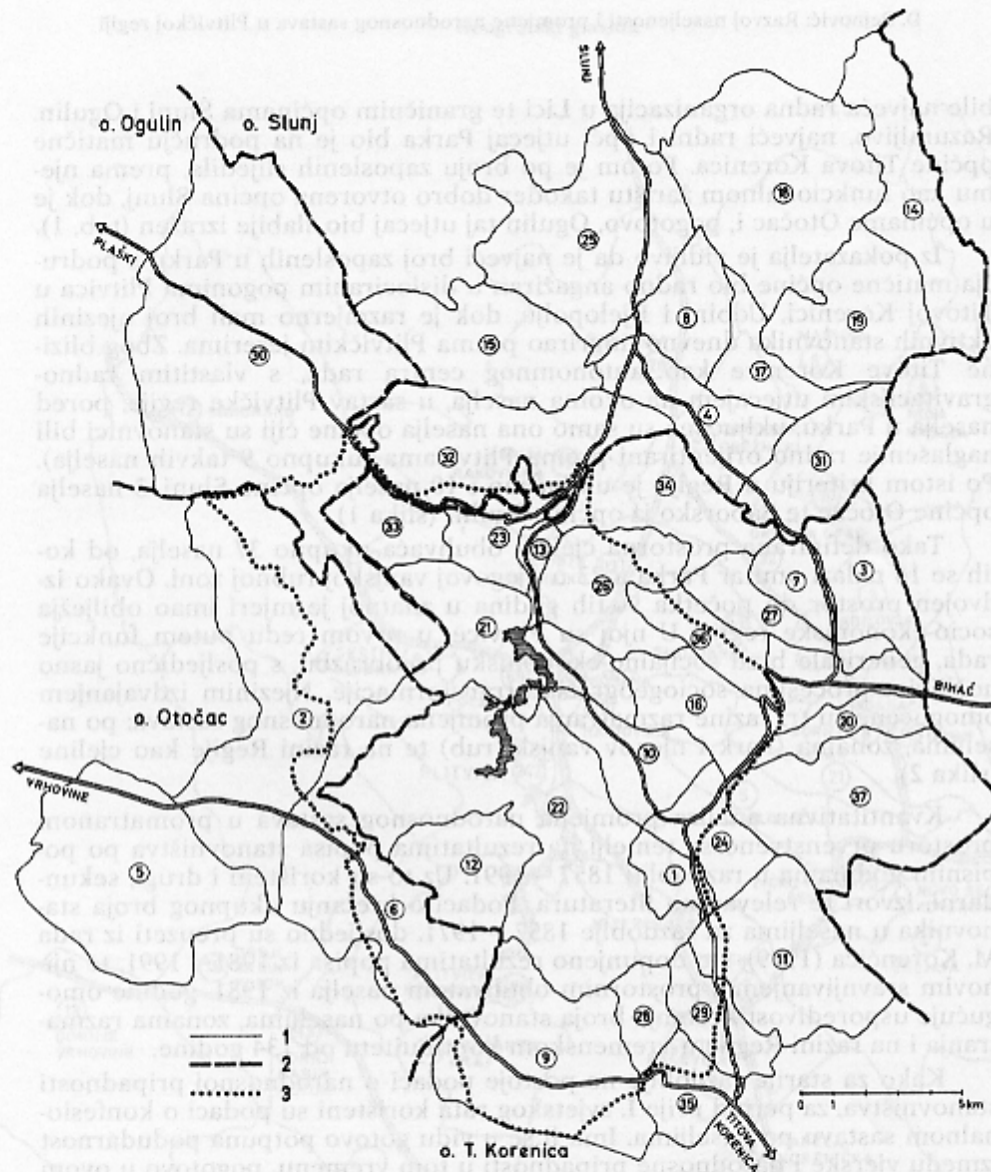
* Izvor: Matične knjige RO Nacionalni park Plitvice (stanje 31. XII. 1988)

** Izvor: Poslovne knjige RO Nacionalni park Plitvice (RZ Sektor i analiza)

Sl. 1. Broj zaposlenih u Nacionalnom parku Plitvice iz naselja Plitvičke regije 1988. godine

Fig. 1. Number of employed in the Plitvice National Park from the settlements in the Plitvice region in 1988.

1. Čujića Krčevina; 2. Donji Babin Potok; 3. Donji Vaganac; 4. Drežnik Grad; 5. Gornje Vrhovine; 6. Gornji Babin Potok; 7. Gornji Vaganac; 8. Grabovac Drežnički; 9. Homoljac; 10. Jezerce; 11. Kapela Korenička; 12. Končarev Kraj; 13. Korana; 14. Kordunski Leskovac; 15. Korita Rakovička; 16. Ličko Petrovo Selo; 17. Lipovac Drežnički; 18. Mašvina; 19. Nova Kršlja; 20. Novo Selo Koreničko; 21. Plitvica; 22. Plitvički Leskovac; 23. Poljanak; 24. Prijeboj; 25. Rakovica; 26. Rastovača; 27. Rešetar; 28. Rijeka Korenička; 29. Rudanovac; 30. Saborsko; 31. Sadilovac; 32. Selište Drežničko; 33. Sertić Poljana; 34. Smoljanac; 35. Vrelo Koreničko; 36. Zaklopača; 37. Zeljava.

Sl. 2. Pregledna karta naselja Plitvičke regije
(1 – granice naselja, 2 – granice općina, 3 – granice Nacionalnog parka)

Fig. 2 A map of the Plitvice region settlements
(1 – settlement borders, 2 – commune borders, 3 – National Park borders).

nuiteta naseljenosti moguće je izdvojiti tri temeljna povijesno-geografska razdoblja, koja su na različit način utjecala na društvene procese, a povezano s tim i na dinamiku, odnosno sastav stanovništva u području istraživanja. To su: Vojnokrajiško razdoblje, razdoblje od razvojačenja Krajine do sredine 20. stoljeća i razdoblje Nacionalnog parka, od početka 50-tih do početka 90-godina.

Vojnokrajiško razdoblje. Iako je vojnokrajiška vlast u širem prostoru Plitvica, u Lici, formalno uspostavljena 1712, u povijesno-geografskom smislu vojnokrajiško razdoblje datira od početka 90-tih godina 17. stoljeća, od kada započinje sekundarno naseljavanje demografski gotovo sasvim ispražnjenog prostora zbog austrijsko-turskog rata 1685–1689. U skladu s tadašnjim geostrateškim ciljevima Austrije (obrambeno jačanje šireg pograničnog pojasa prema Turskoj), to naseljavanje je imalo karakter planske kolonizacije, što podrazumijeva da je vršeno po određenom sustavu i redosljedu. Povezano s tim, glavovina vanjskog ruba Parka naseljena je u razdoblju 1690 – 1712, dok su samo jugoistočni dio Korduna i podplješevički pojas zaposjednuti nakon Svištovskog mira, 1791. godine.

Prema S. Pavičiću (1962), južni i jugozapadni obod Plitvičke regije naselili su stariji i mlađi srpski doseljenici iz tada prenaseljene Gacke. Sjevernu Krbavu pretežno su ponovo naselile izbjeglice, koji su za austrijsko-turskog rata izbjegli i bili smješteni u iseljeničke logore kod Otočca i Brinja (tzv. »korenički vlasi«), dok su staro vrhovinsko područje – Vrhovine, Crnu Vlast (Gornje Vrhovine), Babin Potok i Rudopolje zaposjeli tzv. »vlasii Uzorčani« ili »Uzorci«, koji su se iz Vilića (skupno ime za naselja sjevernog i sjeveroistočnog ruba Gacke) postupno sa svojom stokom proširili na spomenuto područje. Među njima je bilo i nešto hrvatskih starosjedilaca iz Gacke, koji su na taj način također dospjeli na područje Vrhovina i Babina Potoka.

Na sjevernom obodu Plitvičke regije početkom 18. st. naseljena je samo Rakovica i okolica, kako bi se ojačao pogranični »cordon« na potezu Slunj – Rakovica, jer je jugoistočni dio Korduna sa Drežnikom i prostor istočno od plješevičkog hrpta prema odredbama Karlovačkog mira, 1699. pripao Turskoj. U sklopu te kolonizacije u Rakovicu su pretežno naseljeni Srbi i Hrvati iz susjedne Bosne (M. Grbić, 1891), no, uz njih je na to područje također doselilo i nešto Hrvata iz Brinja (S. Pavičić, 1962). Nakon razmjernog stabiliziranja granice, tijekom 18. st. naseljena je i ocjedita saborska zaravan, između vlažne prijezerske zone i jaseničke udoline, na sjeverozapadnom rubu Parka. Glavninu naseljenika Saborskog činili su hrvatski doseljenici iz Ogulina i Gornjeg Pokuplja (S. Pavičić, 1962), a uz njih su se ovdje stekle i manje grupe s ugroženog područja između Rakovice i Bihaća (G. Vezmar, 1976).

Društvena organizacija doseljenika iz različitih migracijskih struja, što su krajem 17. i početkom 18. st. vanjski rub Parka, temeljila se na porodičnim ili kućnim zadrugama. Gospodarsku osnovu zadruga činilo je ekstenzivno (pregonsko) stočarenje, dopunjeno tropoljnim plodoredom na okupljenom posjedu. To je imalo za posljedicu da su u strukturi naseljenosti u potpunosti prevladavala disperzna naselja. Zbog kontinuirane potrebe za novim pašnjacima, doseljenici su proširivali zatečene i stvarali nove krčevine. Na taj način već od 90-tih godina 17. st. zaposjednute su dolomitno-krške

uvale između Gackog i Koreničkog polja (Brezovac i Koreničko polje), odnosno Male Kapele i Plješevice (Drakulića Rijeka, Uvalica i Kapela), što su danas obuhvaćene unutar granica Nacionalnog parka. Iako očuvani patronimički toponimi (Končarev Kraj, Drakulića Rijeka, Čujića Krčevina i drugi) svjedoče o kontinuitetu prisustva ovih kućnih zadruga od tog najranijeg razdoblja sekundarnog naseljavanja ovog prostora, opravdano je pretpostaviti da su u 18. i većem dijelu 19. stoljeća stočari u njima samo periodično boravili u svojim »stanovima«. Naime, rezultati popisa stanovništva iz druge polovice 19. st. pokazuju da su ta sezonska obitavališta prerasla u stalna naselja tek u posljednjem desetljeću prošlog stoljeća.

Do nešto većeg okupljanja i stabiliziranja naseljenosti u naseljima vanjskog ruba Parka došlo je oko sredine i u drugoj polovici 18. st. Potaknuto je reorganizacijom Krajine 1746. godine, kojoj je to upravo i bio jedan od glavnih ciljeva. Da to pretvaranje pokretnih stočara u sesilne naseljenike nije išlo bez problema, pokazuje krajem prošlog stoljeća još uvijek živa svijest u Plitvičkom kraju da su u Vrhovinskoj kumpaniji narod silom nagonili da krči šumu i da se na krčevinama naseli (M. K. Delić, 1899).

Izuzev spomenutih krčevina u dolomitno-krškim udolinama na južnom i jugozapadnom rubu Parka, ostali njegov prostor bio je početkom 18. st. još uvijek desertum, pust i nenaseljen pogranični šumski kraj. Pravi »hortus diabolis« kako ga opisuju izvještaji putopisaca iz predturskog razdoblja (B. Gušić, 1973). Otvaranje uže prijezerske zone inicirano je 1700. godine odlukom kralja Leopolda da se duž rijeke Korane uredi granica s prijelazom kod »Jessenicze, **Jessera** i kod Prozoracz-grada i kod glavne pošte Alt-Perusicz« (R. Lopašić, 1899). Slijedom te odluke, nakon Požarevačkog mira 1718. uz jezera je trasirana »turska kordunska pruga« čardaka. Na Müllerovoj karti iz 1769. jasno se može uočiti da je ta pruga vodila od Rakovice, ispod Lisine do potoka Plitvice, zatim uz istočnu obalu Kozjaka na Veliku Poljanu, a odatle ispod Mukinje prema Babinom Potoku i Vrhovinama. Uz stražarnice ustrojene su i časničke postaje, od kojih se unutar prostornog obuhvata Parka 1768. spominju Plitvica, Mukinja, Priboj i Željava (D. Franić, 1910).

Nakon što je Svištovskim mirom 1791. granična linija između Austrije i Turske pomaknuta na rub Bihačke kotline, Hrvatskoj krajini priključeni su Drežnički i Cetinski kotar te uzak pojas podno sjeveroistočne padine Plješevice. Povezano s tim, već 1792. naseljeni su Ljeskovac, Grabovac, Sadilovac, Vaganac, Drežnik i Rešetar. Sva ova mjesta naselili su izmiješani Srbi i rimokatolici, »Madžari«, koji su na ovu stranu prešli iz Bosne (M. Grbić, 1891). Prema R. Lopašiću (1890), ti »Madžari« ili »Mađuke«, kako su ih zvali, bili su katolici iz Bihačke krajine, od kojih je većina nakon Svištovskog mira uskočila u tzv. Novoseliju na hrvatskom kordunu. Podplješevički dio »cordona« (naselja: Petrovo Selo, Željava, Vaganac, Rešetar, Baljevac, Skočaj, Međudražje i Zavalje) te Priboj naselili su zajedno Hrvati i Srbi iz različitih migracijskih struja. Većinu među njima činili su Hrvati Bunjevci te hrvatski raseljenici iz relativno već prenapučenih područja Gacke, Like i Oguinskog kraja. Uz njih je još bilo i srpskih raseljenika iz Like te mlađih hrvatskih raseljenika iz Bosne (S. Pavičić, 1962).

Prvi pouzdan izvor koji omogućuje cjelovit uvid u brojnost stanovništva, a posredno i narodnosni sastav u naseljima šireg područja Plitvičkih

jezera po završetku ovog vala naseljavanja krajem 18. st. je poznata Topografija Karlovačke Vojne Krajine, F. J. Frasa iz 1835. godine (tab. 2).

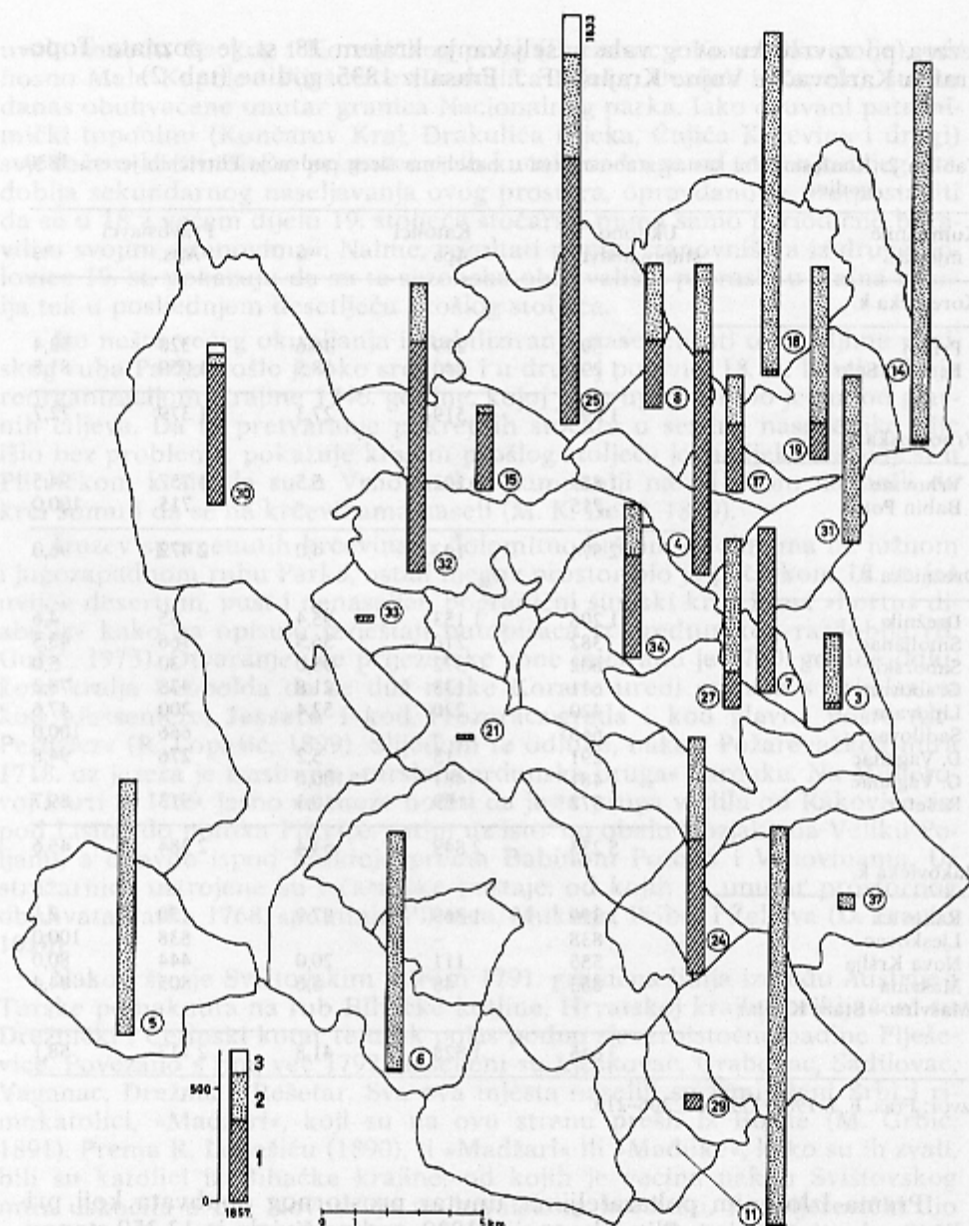
Tablica 2: Konfesionalni sastav stanovništva u naseljima šireg područja Plitvičkih jezera 1830. godine

Kumpanije - mjesta	Ukupno stanovništvo	Katolici Aps	%	Pravoslavci Aps.	%
Korenička k.					
- Priboj	599	279	46,6	320	53,4
- Petrovo Selo	1 299	240	18,5	1 059	81,5
	1 898	519	27,3	1 379	72,7
Vrhovinska k.					
- Vrhovine	1 859	102	5,5	1 757	94,5
- Babin Potok	715	-	-	715	100,0
	2.574	102	4,0	2 472	96,0
Drežnička k.					
- Drežnik	1 208	1 153	95,4	55	4,6
- Smoljanac	382	216	56,5	166	43,5
- Saborski	602	572	95,0	30	5,0
- Grabovac	611	133	21,8	478	78,2
- Lipovača	420	220	52,4	200	47,6
- Sadilovac	666	-	-	666	100,0
- D. Vaganac	291	15	5,2	276	94,8
- G. Vaganac	481	481	100,0	-	-
- Rešetar	572	59	10,3	513	89,7
	5 233	2 849	54,4	2 384	45,6
Rakovička k.					
- Rakovica	1 399	1 369	97,9	30	2,1
- Ljeskovac	838	-	-	838	100,0
- Nova Kršlja	555	111	20,0	444	80,0
- Mašvina	853	48	5,6	805	94,4
(Mašvina + Stara Kršlja)					
	3 645	1 528	41,8	2 117	58,1

Izvor: Fras, F. J. 1988, 177-180, 206-210.

Prema izloženim pokazateljima, unutar prostornog obuhvata koji približno odgovara pojmu Plitvičke regije, 1830. godine živjelo je 13 350 stanovnika, od kojih su 62,3 % bili pravoslavci a 37,4 % katolici. Veći udio katolika-Hrvata zabilježen je jedino u Drežničkoj kumpaniji, u sjevernom dijelu vanjskog ruba Parka, dok je u ostalima u većoj ili manjoj mjeri prevladavalo pravoslavno-srpsko stanovništvo.

Usljed visokog prirodnog prirasta u 19. st. (podetapa rane demografske tranzicije), najprije periodično a postupno sve više i trajno zaposjednuta je i uža prijezerska zona. Prostor zapadno i južno od jezera, na potezu od Babi-

Sl. 3. Konfesionalni sastav stanovništva u naseljima Plitvičke regije 1857. godine (prema: V. Sabljar, 1866)
 (1 – katolici, 2 – pravoslavci, 3 – razlika u ukupnom broju stanovnika između izvora: V. Sabljar, 1866, i M. Korenčić, 1979)

Fig. 3 Religious – denominational structure of inhabitants in the settlements of the Plitvice region in 1857 (according to V. Sabljar, 1866).
 (1 – Catholic, 2 – East-Orthodox, 3 – difference in the total number of inhabitants between the two sources: V. Sabljar, 1866 and M. Korenčić, 1979).

na Potoka na jugu do Plitvičkog klanca na sjeveru, u najvećem su broju naselili žitelji Vrhovinske kumpanije (M. K. Delić, 1899). To srpsko-pravoslavno stanovništvo naselilo je južnu stranu potoka Plitvice, dok su sjevernu zaposjeli katolici-Hrvati, koji su ovdje doselili iz Selišta, Smoljanca i Koranske Luke (D. Franić, 1910). Istovremeno su naseljene i krčevine u manjim krškim uvalama oko jezera, kao što su Mirića Štropina (prije Krgina Kosa) i Uvalica, naseljene Srbima iz Trnovca i Vrela, te Čorkova uvala, koju su naselili Hrvati iz Vrhovina (M. K. Delić, 1899).

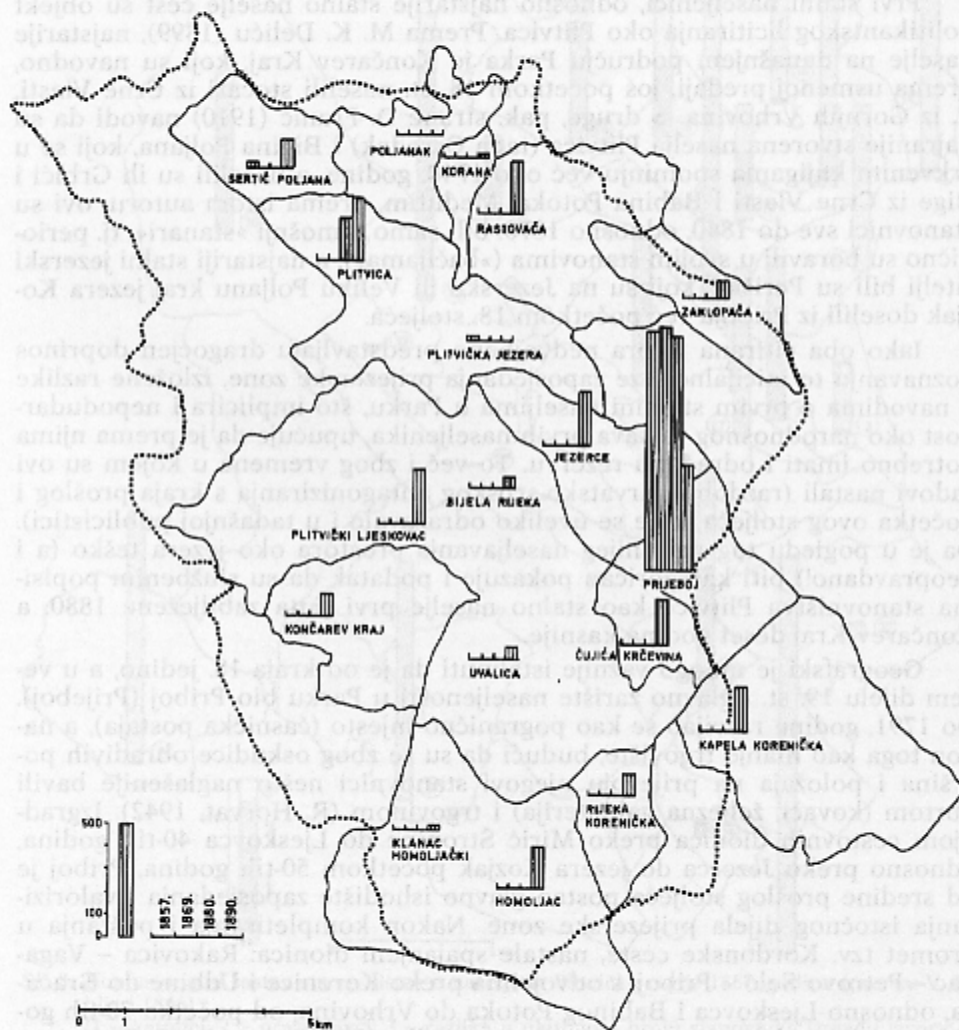
Prvi stalni naseljenici, odnosno najstarije stalno naselje čest su objekt politikantskog licitiranja oko Plitvica. Prema M. K. Deliću (1899), najstarije naselje na današnjem području Parka je Končarev Kraj, koji su navodno, prema usmenoj predaji, još početkom 18. st. naselili stočari iz Crne Vlasti, tj. iz Gornjih Vrhovina. S druge, pak, strane D. Franić (1910) navodi da su najranije stvorena naselja Plitvica (tada Osredak) i Bigina Poljana, koji se u crkvenim knjigama spominju već oko 1740. godine, a naselili su ih Grbići i Bige iz Crne Vlasti i Babina Potoka. Međutim, prema istom autoru, ovi su stanovnici sve do 1840, odnosno 1870. bili samo tamošnji »stanari«, tj. periodično su boravili u svojim stanovima (»bačijama«), a najstariji stalni jezerski žitelji bili su Perišići, koji su na Jezersku ili Veliku Poljanu kraj jezera Kozjak doselili iz Priboja već početkom 18. stoljeća.

Iako oba citirana izvora nedvojbeno predstavljaju dragocjen doprinos poznavanju te inicijalne faze zaposjedanja prijezerske zone, izložene razlike u navodima o prvim stalnim naseljima u Parku, što implicira i nepodudarnost oko narodnosnog sastava prvih naseljenika, upućuje da je prema njima potrebno imati i određenu rezervu. To već i zbog vremena u kojem su ovi radovi nastali (razdoblje hrvatsko-srpskog antagoniziranja s kraja prošlog i početka ovog stoljeća, koje se uveliko odražavalo i u tadašnjoj publicistici). Da je u pogledu tog najranijeg naseljavanja prostora oko jezera teško (a i neopravdano!) biti kategoričan pokazuje i podatak da su službenim popisima stanovništva Plitvice kao stalno naselje prvi puta zabilježene 1880. a Končarev Kraj deset godina kasnije.

Geografski je mnogo važnije istaknuti da je od kraja 18. jedino, a u većem dijelu 19. st. i glavno žarište naseljenosti u Parku bio Priboj (Prijeboj). Do 1791. godine razvijao se kao pogranično mjesto (časnička postaja), a nakon toga kao manje trgovište, budući da su se zbog oskudice obradivih površina i položaja na prijevoju njegovi stanovnici nešto naglašenije bavili obrtom (kovači, željezna galanterija) i trgovinom (R. Horvat, 1942). Izgradnjom cestovnih dionica preko Mirić Štropine od Ljeskovca 40-tih godina, odnosno preko Jezerca do jezera Kozjak početkom 50-tih godina, Priboj je od sredine prošlog stoljeća postao glavno ishodište zaposjedanja i valoriziranja istočnog dijela prijezerske zone. Nakon kompletiranja i puštanja u promet tzv. Kordonske ceste, nastale spajanjem dionica: Rakovica – Vaganac – Petrovo Selo – Priboj, s odvojcima preko Korenice i Udbine do Gračaca, odnosno Ljeskovca i Babinog Potoka do Vrhovina, od početka 70-tih godina razvija se kao tranzitno cestovno naselje. Na toj osnovi u Priboju je u razdoblju 1857 – 1880. bilo okupljeno više od 1.000 stanovnika, od kojih su natpolovičnu većinu činili katolici-Hrvati, a ostali su bili pravoslavci-Srbi.

Rezultati prvog popisa stanovništva u nas iz 1857. pokazuju da, izuzev Priboja te prolazne pojave manje naseljenosti u Plitvičkim Jezerima i Sertić

Poljani, početkom druge polovice prošlog stoljeća u užem području Parka još nije bilo stalnih naselja (slika 3). Povećane mogućnosti kirijašenja na prometnoj trasi Senj – Bihać, nakon izgradnje dionice Priboj – Vrhovine postaju »kristalizacijski agens« za okupljanje naseljenosti u Ljeskovcu, koji nakon 1870. također postaje stalno naselje (M. K. Deliċ, 1899). Sukladno rezultatima popisa stanovništva iz druge polovice prošlog stoljeća, većina ostalih naselja u Parku postaju stalna obitavališta stanovnika tek u razdoblju 1880 – 1890. (slika 4).

Sl. 4. Razvoj naseljenosti u naseljima (i dijelovima naselja) Nacionalnog parka Plitvička jezera u razdoblju 1857–1890. (prema: M. Korenčić, 1979)

Fig. 4 Development of population density in settlements (and parts of settlements) of the Plitvice Lakes National Park in the 1857–1890 period (according to M. Korenčić, 1979).

Težište naseljenosti Plitvičke regije do 70-ih godina 19. st. bilo je u sjevernom i istočnom dijelu vanjskog ruba Parka. Opća značajka registrirane naseljenosti je mješovit konfesionalni, odnosno narodnosni sastav. Katolici-Hrvati su prevladavali u sjevernom dijelu, pravoslavci-Srbi u sjeveroistočnom, jugoistočnom i jugozapadnom dijelu, dok je istočni rub regije u naglašenijoj mjeri imao heterogen religijsko-narodnosni sastav stanovništva.

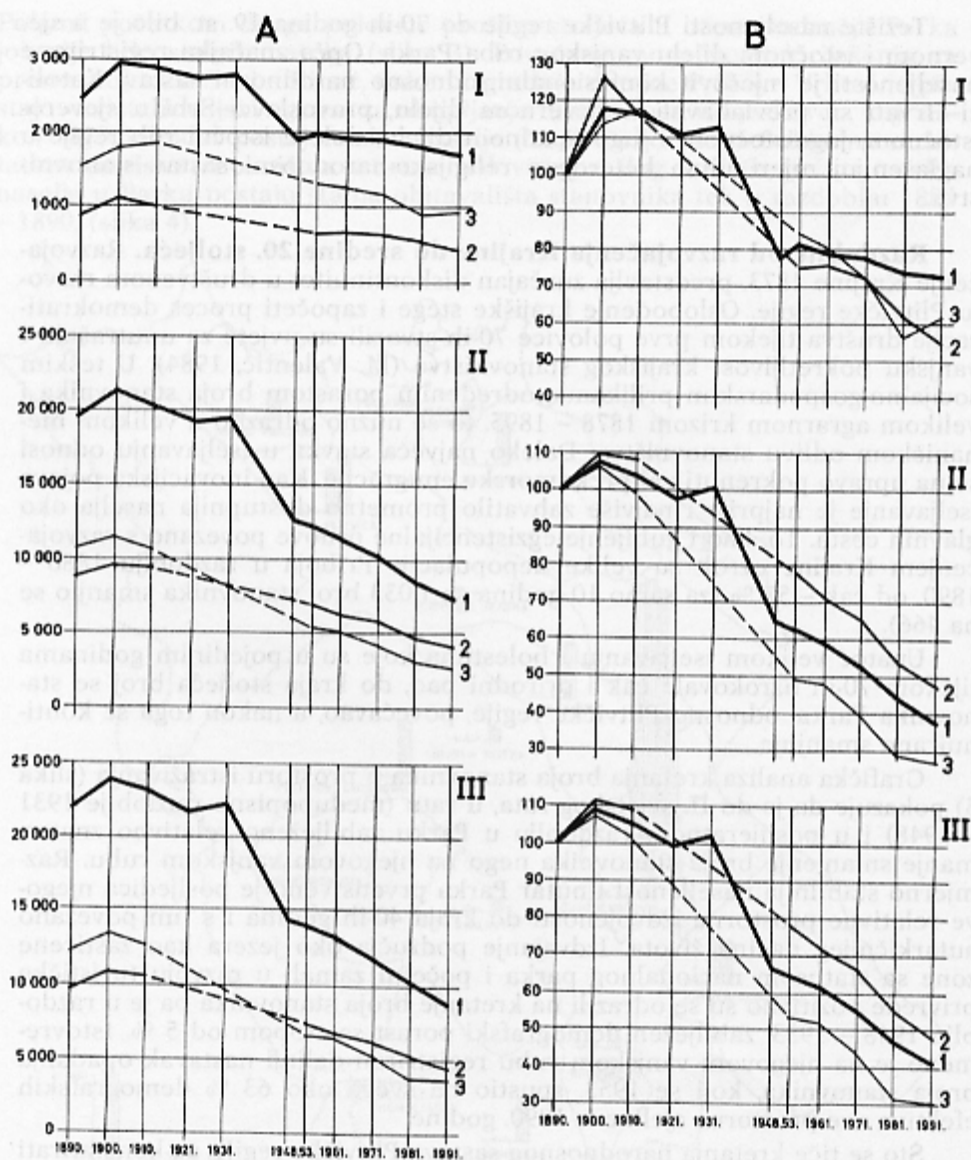
Razdoblje od razvojačenja Krajine do sredine 20. stoljeća. Razvojačenje Krajine 1873. predstavlja značajan diskontinuitet u društvenom razvoju Plitvičke regije. Oslobođenje krajiške stege i započeti proces demokratizacije društva tijekom prve polovice 70-ih stvorili su uvjete za unutrašnju i vanjsku pokretljivost krajiškog stanovništva (M. Valentić, 1984). U teškim socijalno-gospodarskim prilikama, određenim porastom broja stanovnika i velikom agrarnom krizom 1878 - 1895. to se nužno odrazilo u velikom mehaničkom odlivu stanovništva. Daleko najveća stavka u iseljavanju odnosi se na upravo pokrenuti val prekomorske emigracije. Kao inovacijska pojava iseljavanje je najprije i najviše zahvatilo prometno dostupnija naselja oko glavnih cesta. To, kao i gubljenje egzistencijalne osnove povezano s razvojačenjem Krajine uzrok su velike depopulacije Priboja u razdoblju 1880 - 1890. od čak - 55 % (za samo 10 godina sa 1.033 broj stanovnika smanjio se na 466).

Unatoč velikom iseljavanju i bolestima koje su u pojedinim godinama tijekom 70-ih uzrokovale čak i prirodni pad, do kraja stoljeća broj se stanovnika Parka, odnosno Plitvičke regije, povećavao, a nakon toga se kontinuirano smanjuje.

Grafička analiza kretanja broja stanovnika u prostoru istraživanja (slika 5) pokazuje da je do II. svjetskog rata, u ratu (međupopisno razdoblje 1931 - 1948) i u poslijeratnom razdoblju u Parku zabilježeno relativno znatno manje smanjenje broja stanovnika nego na njegovom vanjskom rubu. Razmjerno stabilnija naseljenost unutar Parka prvenstveno je posljedica njegove relativne prostorne izdvojenosti do kraja 40-ih godina i s tim povezano autarkičnijeg načina života. Izdvajanje područja oko jezera kao zaštićene zone sa statusom nacionalnog parka i početni zamah u razvoju turističke privrede pozitivno su se odrazili na kretanje broja stanovnika pa je u razdoblju 1948 - 1953. zabilježen demografski porast sa stopom od 5 %. Istovremeno je na njegovom vanjskom rubu registriran daljnji nastavak opadanja broja stanovnika, koji se 1953. spustio na svega oko 63 % demografskih efektiva ove prostorne cjeline iz 1890. godine.

Sto se tiče kretanja narodnosnog sastava Plitvičke regije, za konstatirati je da je do II. svjetskog rata pravoslavno stanovništvo (Srbi) činilo apsolutnu većinu i u Parku i na njegovom vanjskom rubu, te da poslijeratni popisi u vanjskoj zoni Parka bilježe veći broj Hrvata. Indeks kretanja jedne i druge narodnosne skupine pokazuje da su do 1953. Hrvati imali veći relativni pad unutar Parka (75,8 Hrvati, prema 84,1 Srbi), dok je na njegovom vanjskom rubu zabilježeno razmjerno veće smanjenje broja Srba (49,1 Srbi, prema 78,2 Hrvati).

Očekivano, do najvećih promjena u kretanju broja stanovnika i narodnosnog sastava u Regiji došlo je uslijed ratnih i neposrednih poratnih zbiva-

Sl. 5. Apsolutna (A) i relativna (B) promjena broja stanovnika u Nacionalnom parku Plitvička jezera (I), naseljima vanjske rubne zone Parka (II) i Plitvičkoj regiji (III) u razdoblju 1890–1991. (1 – Ukupno stanovništvo, 2 – Hrvati, 3 – Srbi)

Fig. 5 Absolute (A) and relative (B) changes in the number of inhabitants in the Plitvice Lakes National Park (I), in the settlements of the outer marginal park zone (II) and the Plitvice region (III) in the 1890–1991 period (1 – total population, 2 – Croats, 3 – Serbs).

nja, što je ukupno obuhvaćeno međupopisnim razdobljem 1931 – 1948. U tom razdoblju broj stanovnika Parka smanjio se za 882 ili –31,2 %, njegova vanjskog ruba za 6.960 ili –35,6 %, što iskazano na razini Regije pokazuje depopulaciju od 7.842 stanovnika, odnosno –35,0 % od broja stanovnika iz 1931. godine. Evidentirano demografsko smanjenje prvenstveno je posljedica ratnih gubitaka, zatim agrarne kolonizacije u ravničarske krajeve zemlje, a potom i spontanog iseljavanja u razvijenije urbane centre.

Tablica 3: Ljudski gubici s obzirom na narodnosni sastav u Plitvičkoj regiji u II. svjetskom ratu

– OPĆINA (O. Okrug) (N. Naselje)	Ukupni demo- grafski gubici	Narodnosni sastav		
		Srbi	Hrvati	Ostali i nepoznato
– Titova Korenica*				
O. Plitvička Jezera	131	80	3	2
O. Ličko Petrovo Selo	1 457	113	1	–
Ukupno	1 798	193	4	2
– Slunj**				
O. Drežnik	1 082	1 028	53	1
O. Rakovica	2 713	2 681	31	1
Ukupno	3 795	3 709	84	2
– Otočac***				
N. Donji Babin Potok	74			
N. Gornji Babin Potok	40			
N. Gornje Vrhovine	117			
Ukupno	231			
– Ogulin****				
N. Saborsko	54			
Ukupno	54			
Sveukupno	5 878			

Izvor:

* – Vezmar, 6., 1989;

** – Peremin, M., 1988; 907

*** – Bukvić, M., 1971; 411–460

**** – Šumonja Kraljić, M., 1976; 701–739

Tabelarna analiza demografskih gubitaka u II. svjetskom ratu (tab. 3) pokazuje da ukupni ratni gubici na prostoru koji približno odgovara obuhvatu Plitvičke regije iznose 5.878 stanovnika. Otuda proizlazi da ovi gubici čine čak 75 % od ukupno zabilježenog smanjenja broja stanovnika regije u međupopisnom razdoblju 1931 – 1948. To je već omjer koji poziva na oprez prema navedenim podacima, odnosno njihovim izvorima, jer bi u tom slučaju na sve ostale stavke (prijeratno iseljavanje, agrarna kolonizacija, poslijeratno iseljavanje) zajedno otpadalo tek 1.964 stanovnika, što je doista

malo vjerojatno. Sumnju u vjerodostojnost pokazatelja u tablici potkrijepljuju i podaci o narodnosnom sastavu žrtava rata, prema kojima u bivšim okruzima Plitvička Jezera i Ličko Petrovo Selo (do 1962. općina Plitvička Jezera) te u južnokordunskim okruzima Drežnik i Rakovica, Srbi u strukturi žrtava rata sudjeluju sa oko 98 %, a Hrvati sa svega oko 2 %. I to u ratu koji se, prije svega, više ili manje izravno manifestirao (i) kao etnički sukob. Dodamo li tome i visok stupanj nacionalne homogenizacije redakcija i autor-skih timova citiranih historiografskih izdanja, teško je izbjeći dojam da se radi o nacionalno pristranoj elaboraciji ove delikatne materije. Pri tom ne treba posve isključiti i neke dalekosežnije ciljeve ovakvog pristupa, što pogotovo dobiva na uvjerljivosti u kontekstu suvremenih zbivanja. Ovako iskazana rezerva u pogledu vjerodostojnosti navedenih podataka nipošto ne dovodi u pitanje osnovnu postavku o većem stradanju srpskog stanovništva Plitvičke regije u ratu 1941 – 1945. ali nikako ne u omjeru kako je to predloženo u citiranoj historiografiji.

Da je prenaplašeno težište u ukupnom smanjenju broja stanovnika Plitvičke regije u razdoblju 1931 – 1948. neopravdano stavljeno na demografske gubitke u ratu, upućuju i pokazatelji o poslijeratnoj agrarnoj kolonizaciji u ravničarske krajeve zemlje (tab. 4).

Tablica 4. Ostvarene organizirane kolonizacije u ravničarske krajeve zemlje iz Like i Korduna 1945. i 1946. godine

Područje	Ukupno preseljeno 1945. i 1946. godine		Udio (%) u ukupnom broju preseljenih iz Hrvatske	
	obitelji	osoba	obitelji	osoba
L i k a	2 593	13 779	36,4	39,4
K o r d u n	1 630	8 158	22,9	23,3
U k u p n o	4 223	21 937	59,4	62,7
Hrvatska	7 115	34 980	100,0	100,0

Izvor: Maticka, M., 1990, 70, 73.

Sukladno izloženom, samo organiziranom kolonizacijom 1945. i 1946. Liku je napustilo 13.799 stanovnika, a zajedno s Kordunom gotovo 22.000 žitelja, što čini oko 63 % od ukupnog broja tadašnjih kolonista iz Hrvatske. Očito je, prema tome, da se u to iseljavanje uključio apsolutno i relativno veliki broj stanovnika ovih dviju regija. Isti izvor, bez naznake brojčanog pokazatelja, navodi da je najviše kolonista iz Hrvatske potjecalo upravo iz kotara Titova Korenica. S obzirom da se, iako u znatno manjem opsegu, organizirana kolonizacija nastavila i u 1947. te da je uz to bilo i spontanih kolonista, tzv. autokolonista, broj takvih iseljenika iz Like i Korduna nesumnjivo je kudikamo veći od naprijed iznesenog.

Iako ne postoje pokazatelji o narodnosnom sastavu poslijeratnih agrarnih kolonista, posredno se o tome može zaključiti iz etničke strukture imigracijskih područja. Osobit primjer za to je bivši kotar Slunj, koji uključuje

sjeverni dio vanjske rubne zone Plitvičke regije. Prema izvještaju Kotarske komisije za kolonizaciju, početkom 1948. organiziranom kolonizacijom iz ovog kotara je iselio 2.931 stanovnik, od čega 571 iz naselja koja pripadaju vanjskom rubu Nacionalnog parka. Provedeno detaljno istraživanje kolonizacije s područja Slunja 1945 – 1948. (S. Livada, 1988), sa spiskom kolonista i navođenjem naselja njihova porijekla, pokazuje da najveći broj njih potječe iz jugoistočnog dijela kotara, gdje su Srbi prije rata (prema popisu iz 1910.) činili više od 90 % stanovništva. Tako su samo iz naselja Kordunski Ljeskovac (udio Srba 99,1 %) iselila 262, a iz Mašvine (86,9 % Srba) 174 stanovnika.

Izuzev agrarne kolonizacije, u tom neposrednom poraću bilo je i dosta spontanog iseljavanja u razvijenije urbane centre, prvenstveno središnje i istočne Hrvatske te sjeverne Srbije. Iako takvu vrstu emigracije nije moguće ni približno kvantificirati, sa sigurnošću se može ustvrditi da po udjelu u iskazanoj depopulaciji regije u razdoblju 1931 – 1948. ona osjetno zaostaje za demografskim gubicima u ratu i poslijeratnoj kolonizaciji u ravničarske krajeve zemlje.

Ratni gubici te prostorno i vremenski diferencirano iseljavanje odrazili su se u različitim promjenama napučenosti pojedinih naselja u Parku i njegovoj vanjskoj rubnoj zoni. Jedini porast naseljenosti među naseljima u Parku u razdoblju 1931 – 1948. zabilježen je u Poljanku, a na njegovom vanjskom rubu u Koritima Rakovičkim, dok su sva ostala naselja regije imala veći ili manji pad broja stanovnika. Oba ova naselja smještena su u nacionalno uglavnom homogenom (Hrvati) sjeverozapadnom dijelu regije, s rubnim položajem u odnosu na glavne prometnice. Stoga su u znatnoj mjeri ostali pošteđeni ratnih gubitaka, što je zajedno s visokim prirodnim prirastom rezultiralo porastom njihova stanovništva. S druge pak strane, apsolutno i relativno najveća depopulacija među naseljima u Parku zabilježena je u Priboju (Prijeboju), a na njegovom vanjskom rubu u Ličkom Petrovom Selu. Dakle, u naseljima koja se nalaze uz glavnu cestovnu prometnicu u nacionalno heterogenom istočnom dijelu Plitvičke regije. To se uzročno-posljedično odrazilo u velikim ljudskim gubicima 1941 – 1945. u Ličkom Petrovom Selu i ostalim naseljima Plitvičke regije duž podplješevičke padine (G. Vezmar, 1979) te poratnim raseljavanjem Prijeboja, kojemu se do 1953. broj stanovnika smanjio na svega 12,9 % od onog iz 1931. godine.

Razdoblje Nacionalnog parka, od početka 50-ih do početka 90-ih godina. Razdoblje od početka 50-ih godina obilježeno je brzim i skokovitim razvojem Parka u razgranatu i poslovno uspješnu radnu organizaciju, koja je sve izrazitije postajala glavni činilac gospodarskog razvoja i socio-ekonomske preobrazbe užeg i šireg prostora. Koliko je taj razvitak ne samo korespondirao s razvojem prostornog okruženja, nego ga i najizravnije poticao, najbolje pokazuje primjer njegove matične općine. U poratnom razdoblju općina Titova Korenica bila je najslabije razvijena među 5 ličkih općina. Još 1961. ona je imala najveći udio poljoprivrednika (64,5 %), uz istovremeno najniži ostvareni narodni dohodak po stanovniku – 86,9 % od prosjeka regije. No, prometno-geografskim otvaranjem i razvojnom ekspanzijom Parka tijekom 70-ih godina, ona je već do početka 80-ih postala najrazvijenija komunalna zajednica Like. Za protekla dva desetljeća udio poljoprivred-

nika gotovo se prepolovio (33,0 %), a prosječno ostvareni narodni dohodak za 35,5 % je nadmašio prosjek regije. Tendencija najbržeg razvoja među ličkim općinama nastavila se i u 80-im godinama, pa je 1990. ostvareni narodni dohodak po stanovniku nadmašio prosjek regije za zamjetnih 67,5 %. Da je Nacionalni park bio glavno žarište tog razvitka posredno pokazuje podatak da se u užoj Plitvičkoj regiji (dio regije u sastavu općine Titova Korenica) 1981. udio poljoprivrednika spustio na 27,4 %, u Koreničkoj regiji (koreničko-bjelopoljski prostor) na 28,1 %, dok je u Udbinskoj regiji (južna Krava) od poljoprivrede egzistiralo još 38,5 % stanovništva (D. Pejnović, 1983).

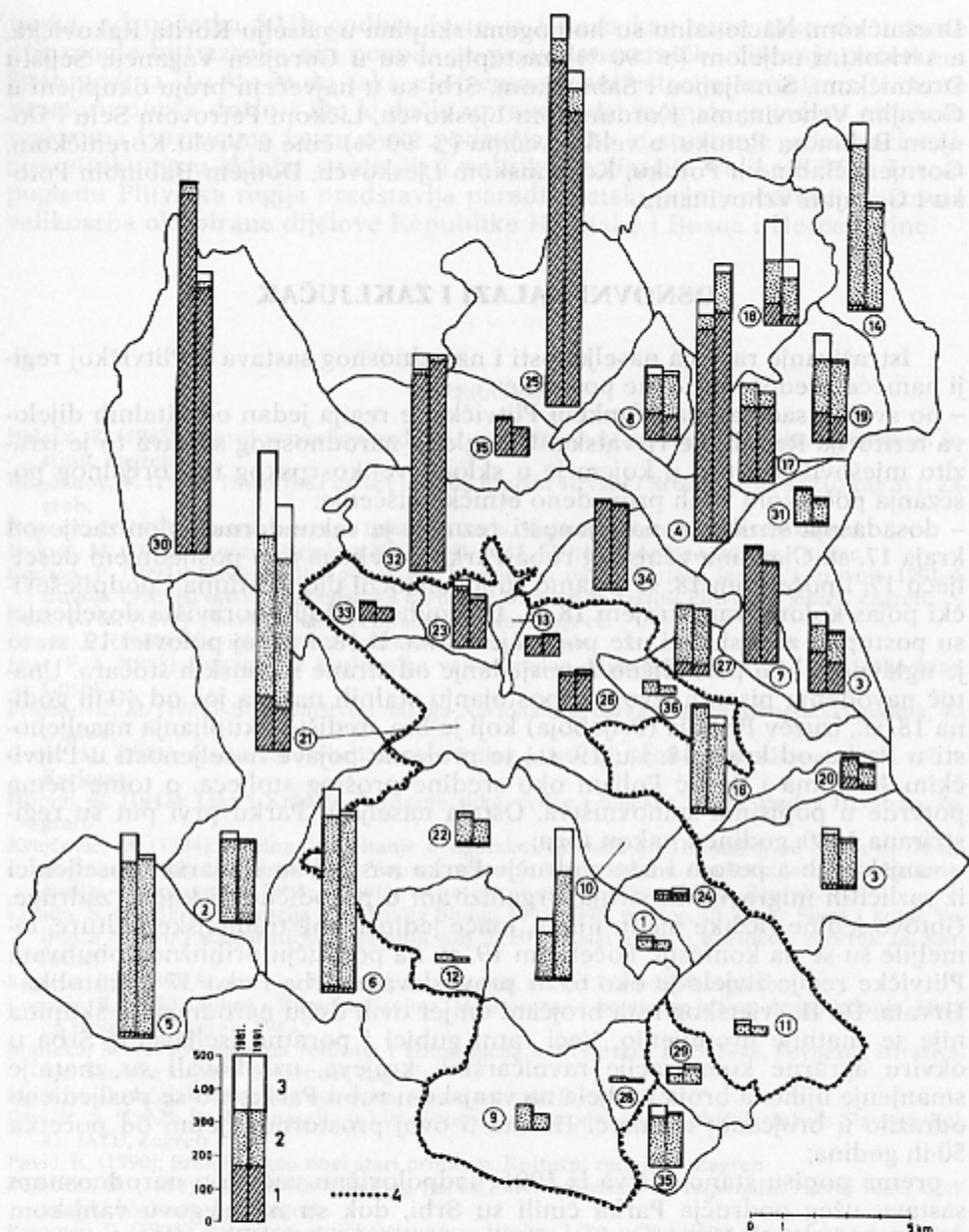
Ovakav razvoj ogleda se i u dinamici, odnosno strukturi stanovništva, između ostaloga i u narodnosnom sastavu Plitvičke regije. Dok je vanjska rubna zona Parka od početka 50-ih bilježila brzu depopulaciju, u njegovu užem području broj stanovnika polagano se smanjivao, gotovo stagnirao (slika 5). Koncentracija glavine turističkih sadržaja i djelatnosti u toj ranoj fazi razvoja Parka u prijezerskoj zoni utjecala je na različitu živost naselja oko jezera i onih nešto udaljenijih. Proces polarizacije naseljenosti u Parku odslikava podatak da su u razdoblju 1948–1953. porast broja stanovnika zabilježili Plitvica, Poljanak, Plitvički Ljeskovac, Jezerce, Čujića Krčevina, Homoljac, Končarev Kraj, Rijeka Korenička i Zaklopača, u razdoblju 1953–1961. Plitvica, Jezerce i Plitvički Ljeskovac, a 1961–1971. samo Plitvica (M. Friganović, 1978). Kao glavno centralno naselje, Plitvica–Mukinje je bilo jedino središte okupljanja naseljenosti u Parku i tijekom 70-ih, da bi zbog izbora nove lokacije centralnog naselja u razdoblju 1981–1991. počelo gubiti stanovništvo na račun demografskog progressa Jezerca.

Takvo kretanje odražava se i u promjenama narodnosnog sastava. Temeljna njegova značajka je da se do početka 80-ih godina u obje promatrane zone smanjivao broj i udio i Hrvata i Srba, uz istovremeni porast broja »Jugoslavena« unutar Parka. Ovo posljednje odraz je heterogeniji sastava stanovništva zbog povećane imigracije povezano s poslovnim ekspanzijom Plitvica, a djelomice i javnog favoriziranja takvog načina izjašnjavanja. Specifičnost je, međutim, što je posljednjim popisom 1991. zabilježen porast broja Srba u Parku u odnosu na prethodno desetljeće, što je moguće objasniti kao posljedicu »otrežnjenja« od jugoslavenstva zbog tekućih nacionalno-političkih previranja, a nesumnjivo je i povezano s događajima u Parku koji su potom uslijedili.

Usporedni prikaz rezultata popisa stanovništva iz 1981. i 1991. pokazuje da Srbi čine većinu u sastavu stanovništva južnog, a Hrvati uglavnom u sjevernom dijelu Plitvičke regije (slika 6).

U Parku, gdje predstavljaju većinu, Srbi su u najvećem broju okupljeni u naseljima Plitvica i Jezerce. Nacionalno homogenu skupinu čine u Kapeli Koreničkoj, Rijeci Koreničkoj i Zaklopači, a apsolutno dominiraju u naseljima Homoljac, Čujića Krčevina, Plitvički Ljeskovac, Končarev Kraj, Jezerce i Plitvica. Hrvati su u Parku u većem broju okupljeni u naseljima Poljanak, Plitvica i Rastovača, a apsolutnu većinu čine u Korani, Sertić Poljani, Poljanku i Rastovači.

U narodnosnom sastavu vanjskog ruba Parka pretežnu većinu čine Hrvati. Najvećma su okupljeni u Rakovici, Saborskom, Drežnik-gradu i Selištu

Sl. 6. Usporedni prikaz broja stanovnika i narodnosnog sastava u naseljima Plitvičke regije 1981. i 1991. godine
(1 - Hrvati, 2 - Srbi, 3 - ostali, 4 - granice Nacionalnog parka)

Fig. 6 Comparative review of the population number and ethnic structure in the settlements of the Plitvice region in 1981 and 1991
(1 - Croats, 2 - Serbs, 3 - others, 4 - National Park borders.)

Drežničkom. Nacionalno su homogena skupina u naselju Korita Rakovička, a s visokim udjelom (> 90 %) zastupljeni su u Gornjem Vaganju, Selištu Drežničkom, Smoljancu i Saborskom. Srbi su u najvećem broju okupljeni u Gornjim Vrhovinama, Kordunskom Ljeskovcu, Ličkom Petrovom Selu i Donjem Babinom Potoku, a veliku većinu (> 90 %) čine u Vrelu Koreničkom, Gornjem Babinom Potoku, Kordunskom Ljeskovcu, Donjem Babinom Potoku i Gornjim Vrhovinama.

OSNOVNI NALAZI I ZAKLJUČAK

Istraživanje razvoja naseljenosti i narodnosnog sastava u Plitvičkoj regiji nameće sljedeće osnovne postavke:

– po svojim sadržajima i funkciji Plitvička je regija jedan od vitalnih dijelova teritorija Republike Hrvatske. U pogledu narodnosnog sastava to je izrazito mješovit prostor, u kojem je u sklopu velikosrpskog teritorijalnog pozezanja početkom 90-ih provedeno etničko čišćenje;

– dosadašnja struktura naseljenosti rezultat je sekundarne kolonizacije od kraja 17. st. Glavnina vanjskog ruba Parka naseljena je u posljednjem desetljeću 17. i početkom 18. st. a samo su jugoistočni dio Korduna i podplješevički pojas kolonizirani krajem 18. st. Iz svojih tadašnjih boravišta doseljenici su postupno zaposjedali uže područje Parka. U 18. i prvoj polovici 19. st. to je uglavnom bilo periodično zaposjedanje od strane sezonskih stočara. Unatoč navođenju pisanih izvora o postojanju stalnih naselja još od 40-ih godina 18. st., izuzev Priboja (Prijeboja) koji je bio središte okupljanja naseljenosti u Parku od kraja 18. i u 19. st., te prolazne pojave naseljenosti u Plitvičkim Jezerima i Sertić Poljani oko sredine prošlog stoljeća, o tome nema potvrde u popisima stanovništva. Ostala naselja u Parku prvi put su registrirana 1880. godine i nakon toga;

– vanjski rub a potom i uže područje Parka naselili su stočarski doseljenici iz različitih migracijskih struja, organizirani u porodične ili kućne zadruge. Gotovo jedine razlike među njima, inače jedinstvene tradicijske kulture, temeljile su se na konfesiji. Početkom 19. st. na području približnog obuhvata Plitvičke regije živjelo je oko 63 % pravoslavaca–Srba i oko 37 % katolika–Hrvata. Do II. svjetskog rata brožčani omjer ovih dviju narodnosnih skupina nije se znatnije promijenio. Veći ratni gubici i poratno iseljavanje Srba u okviru agrarne kolonizacije ravničarskih krajeva, uzrokovali su znatnije smanjenje njihova broja i udjela na vanjskom rubu Parka, što se posljedično odrazilo u brožčanoj nadmoći Hrvata u ovoj prostornoj cjelini od početka 50-ih godina;

– prema popisu stanovništva iz 1991. nadpolovičnu većinu u narodnosnom sastavu užeg područja Parka činili su Srbi, dok su na njegovu vanjskom rubu prevladavali Hrvati, koji su činili većinu i na razini Plitvičke regije;

Iz izloženog se nedvojbeno nameće zaključak da od sekundarnog naseljavanja Plitvičke regije narodnosni sastav Nacionalnog parka i njegova vanjskog ruba nikada nije bio homogen, već je to bio etnički izrazito mješovit prostor. Izuzev kratkotrajnog razdoblja za II. svjetskog rata i neposrednog poraća, brožčani omjer dviju osnovnih narodnosnih skupina stabilno se razvijao. Međusobni odnos Hrvata i Srba u razdoblju Nacionalnog

parka, od početka 50-ih godina često je istican kao uzor, tako da u tome nije moglo biti uzroka niti povoda za provedeno etničko čišćenje početkom 90-ih godina. To što je do tako ekstremne manifestacije šovinizma u ovom prostoru uopće došlo, i što je došlo upravo sada, moguće je jedino objasniti razlozima i uzrocima izvan ovog područja. A to je stvaranje jednonacionalnog etnikuma u sklopu strategije i politike realizacije Velike Srbije. U tom pogledu Plitvička regija predstavlja paradigmatski primjer za sve od strane velikosrba okupirane dijelove Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

LITERATURA

- Baletić, Z. (1985): Razvoj privredno nedovoljno razvijenih krajeva SR Hrvatske. Ekonomski institut, Zagreb.
- Bogdanov, V. (1957): Historijski uzroci sukoba između Hrvata i Srba. Radovi JAZU, knj. 311, Zagreb.
- Bogović, J. (1983): Spomenica župa Drežnik-Grada, Vaganca i Korenice. Drežnik-Grad.
- Bukvić, M. (1971): Otočac i Brinje u NOB 1941–1945. SUBNOR općine Otočac, Otočac.
- Čudina, P. (1992): Navjesticitelji apokalipse. Nacionalni park Plitvička jezera, 1. travnja 1991–1. travnja 1992. Hrvatska gospodarska komora i Društvo za zaštitu Plitvičkih jezera, Zagreb.
- Delić, K. M. (1899): Plitvička jezera i njihova okolina, Zagreb.
- Franić, D. (1910): Plitvička jezera i njihova okolica, Zagreb.
- Fras, F. J. (1988): Topografija Karlovačke vojne krajine. Mjestopis iz godine 1835. Ličke župe, Gospić.
- Friganović, M. (1987): Stanovništvo i naselja Nacionalnog parka Plitvice. Geografski glasnik, 40. Zagreb.
- Gربیć, M. (1981): Karlovačko vladičanstvo. Prilog k istoriji Srpske pravoslavne crkve, vol. 1. Karlovci.
- Horvat, R. (1942): Lika i Krbava. Povijesne slike, crtice i bilješke, sv. II. Matica Hrvatska, Zagreb.
- Krajčević, M. (1984): Nacionalno pitanje u Ugarskoj, Slovačkoj i Hrvatskoj od 50-tih do 70-tih godina 19. stoljeća s obzirom na Vojnu krajinu, u: Vojna krajina. Povijesni pregled – historio-građa – rasprave. SN Liber i Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb.
- Livada, S. (1988): Kolonizacija s područja Slunja 1945–1948. godine, u: Kotar Slunj i kotar Veljun u NOR-u i socijalističkoj izgradnji, knj. 2. Historijski arhiv u Karlovcu, zbornik 18. Karlovac.
- Lopašić, R. (1889): Spomenici Hrvatske krajine, knj. III, od 1693–1780. Zagreb.
- Lopašić, R. (1890): Bihać i Bihaćka Krajina. Mjestopisne i povijesne crtice, drugo izdanje. Matica Hrvatska, Zagreb, 1943.
- Matička, M. (1990): Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945–1948. Povijesna istraživanja. Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb.
- Mostovi. Godišnjak slunjskog dekanata. Ratno izdanje. Rijeka, 1992.
- Pavičić, S. (1962): Seobe i naselja u Lici. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 41. JAZU, Zagreb.
- Pavić, R. (1990): Etnicitet kao novi stari problem. Kulturni radnik, 1. Zagreb.
- Pejnović, D. (1983): Utjecaj Nacionalnog parka Plitvička jezera na regionalni razvoj Like. Geografski horizont, 1–4. Zagreb.
- Pejnović, D. (1991): Promjena etničke strukture istočne Like, u: Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske. Savez geografskih društava Hrvatske, Posebna izdanja, sv. 8, Zagreb.
- Peremin, M. (1988): Ljudski gubici na području kotara Slunj i kotara Veljun 1941–1945., u: Kotar Slunj i kotar Veljun u NOR-u i socijalističkoj izgradnji, knj. 2. Historijski arhiv u Karlovcu, zbornik 18. Karlovac.
- Šumonja Kraljić, M. (1976): Pali borci s područja Plašćanske doline i okolice 1941–1945. Žrtve fašističkog terora i rata na području Plašćanske doline i okolice 1941–1945. Umrli od tifusa na području Plašćanske doline i okolice 1943–1945., u: Plašćanska dolina i okolica u NOR-u. Historijski arhiv u Karlovcu, zbornik 7. Karlovac.

- Valentić, M. (1984): Hrvatsko-slavonska Vojna krajina 1790-1881., u: Vojna krajina. Povijesni pregled - Historiografija - Rasprave. SN Liber i Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb.
- Vezmar, G. (1976): Iz prošlosti kraja, u: Plašćanska dolina i okolica u NOR-u, zbornik 7. Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac.
- Vezmar, G. (1979): Uz popis palih boraca, žrtava fašističkog terora i umrlih od tifusa na području Titova Korenica, u: Kotar Korenica i kotar Udbina u NOR-u i socijalističkoj izgradnji. Historijski arhiv u Karlovcu, zbornik 10. Karlovac.
- Vidaković, P. (1992): Osiromašeni bogataš. Nacionalni park Plitvička jezera, 1. travnja 1991 - 1. travnja 1992. Hrvatska gospodarska komora i Društvo za zaštitu Plitvičkih jezera, Zagreb.

IZVORI PODATAKA:

- Dohodak 1961. po kotarevima i općinama. Saopćenja 10. Zavod za statistiku NR Hrvatske, Zagreb.
- Društveni proizvod i narodni dohodak 1981. Dokumentacija 429/1982. Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1983.
- Društveni proizvod i narodni dohodak 1990. Dokumentacija 844/1991. Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1992.
- Korenčić, M. (1979): Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971. Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb.
- Političko i sudbeno razdjeljenje kraljevine Hrvatske i Slavonije, repetitorij mjesta. Kralj. hrv.-slav.-dalm. vlada, Zagreb, 1889.
- Političko i sudbeno razdjeljenje kraljevine Hrvatske i Slavonije, repetitorij mjesta po posljednjih popisa godine 1890. Kralj. hrv.-slav.-dalm. vlada, Zagreb, 1892.
- Popis žiteljstva od 31. prosinca 1900. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Kr. zemalj. statistički ured u Zagrebu, Zagreb, 1914.
- Popis žiteljstva od 31. XII. 1910. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Publikacije kr. stat. ureda u Zagrebu, LXII, Zagreb, 1914.
- Popis stanovništva 1953. Tablogrami po naseljima, Stanovništvo prema narodnosti. Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1961.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31. III. 1971. Tablogrami po naseljima, Stanovništvo prema narodnosti. Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1972.
- Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31. III. 1981. Tablogrami po naseljima, stanovništvo prema narodnosti. Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1982.
- Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. III. 1991. Tablogrami po naseljima, Stanovništvo prema narodnosti. Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1992.
- Sabljar, V. (1866): Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Zagreb.

SUMMARY

Development of the Population and Changes in Ethnic Structure
in the Plitvice Regionby
Dane Pejnović

The Plitvice region, the Plitvice Lakes National Park and the outer marginal zone, are one of the vital parts of the Republic of Croatia. As an ethnically extremely mixed area at the beginning of the nineties it became involved in the policy of ethnical cleansing, as part of the Great Serbian territorial aspirations.

The population structure up until then had been the result of the secondary colonization of the area during the last decade of the 17th century and in the 18th century. From their permanent homes in the outer marginal zone of the Park the newcomers gradually settled in the area close to the lakes. During the 18th and a large part of the 19th century they stayed only

seasonally in their dwellings on the newly cleared land of the dolomite-karst basin. The only permanent settlement and 'focus of populization' in the Park during the second half of the 18th and in the 19th centuries was a place called Priboj (Prijeboj). Other settlements were registered for the first time in 1880.

Cattle-breeders from various »migrational waves« settled in the Plitvice region. They were organized in family or house-hold communities. The only difference between them, within an otherwise mutual traditional culture, was based on religious denominations. At the beginning of the 19th century in an area covering almost the whole Plitvice region approximately 63 % East-Orthodox Serbs and 37 % Catholic Croats were recorded. Until World War II there had been no noticeable change in the ratio of these two groups. Due to losses during the war and the emigration of Serbs within the framework of post-war agrarian colonization of Pannonia, after 1948 Croats became dominant in the outer marginal zone of the Park.

At the beginning of the nineties an ethnical mixture prevailed. According to the Population Census in 1991 Serbs were in the simple majority in the inner area of the National Park, while Croats were in the majority in the outer marginal zone and region.

Investigations show that the ethnical cleansing carried out in the settlements of the Plitvice region was neither the result of population growth in the region nor was it the outcome of traditional relationships between these two ethnic groups 'in situ', but was a result of the policy of creating a onenation ethnicity (as part of Greater Serbian striving) for Croatian territory.

Primljeno: 10. srpnja 1992.

Received: July 10, 1992.

UVOD

Urbanizacija je složen proces koji ima svoje naruke, svoje specifične tokove i posljedice. Može se proučavati s različitih aspekata. U ovom radu osjetit ćemo stupanj urbanizacije 1991. te dinamiku i karakteristike urbanizacije Hrvatske u razdoblju 1981-1991. godine. Osnovni indikator za to bit će broj i udjel gradskog stanovništva utvrđenih popisima 1981. i 1991. godine. Rezultati rada trebali bi poslužiti kao polazna osnova za detaljnije analize ove pojave u Republici Hrvatskoj.

U ovom radu pokušat ćemo, izbjegavajući deskripciju, što više primijeniti komparativni princip, tj. naša saznanja o urbanizaciji Hrvatske uporediti s dosad utvrđenim zakonitostima te pojave u svijetu.